

NETRADICINĖS ŽEMĖS ŪKIO KREDITAVIMO FORMOS

NIJOLĖ ŽALTAUSKIENĖ

Agrarinės reformos metu sumažėjus ūkių pajamingumui bei gyventojų pajamoms ir padidėjus kapitalo poreikiui tapo ypač svarbūs kapitalo pritraukimo iš šalies šaltiniai. Paplitę du finansavimo iš šalies būdai: finansavimas pritraukiant akcinį (pajinį) kapitalą ir pinigų investicijoms skolinimasis iš bankų ar kitų kreditorių.

Dėl valstiečių ūkių ir žemės ūkio bendrovių specifikos jų galimybės pritraukti papildomą kapitalą pirmu būdu yra ribotos. Žemės ūkio ir ypač akcinės bendrovės teoriškai dar turi tokią galimybę, tačiau praktiškai ja sunku pasinaudoti. Svarbiausia to priežastis yra mažas jų pelningumas, dėl to potencialūs investuotojai pasirenka pelningesnes sritis. Be to, žemės ūkio bendrovės yra nestabilios įmonės, todėl ilgalaikės investicijos čia gana rizikingos. Taigi tiek žemės ūkio įmonėms, tiek ūkininkams paprastai belieka tik antras finansavimo būdas – kreditai.

Žemės ūkio pertvarkos laikotarpiu vienas įmanomų skolinų lėšų šaltinių yra bankų kreditai. Tačiau žemės ūkio įmonės ir ūkininkai dažniausiai neturi bankui priimtino užstato ir dėl šios priežasties negali gauti kredito banke.

Vienas netradicinių finansavimo šaltinių, plačiai naudojamų Vakarų šalių finansų rinkoje – nuoma (lizingas). Nuoma suteikia naujų galimybių tiek nuomininkui, tiek nuomotojui: pirmasis gali pradėti gamybą neturėdamas didesnių finansinių išteklių naujiems įrengimams pirkti, o antrajam garantuoja produkcijos realizavimą ir galimybę pasitelkti vis modernesnę techniką gamybai plėtoti. Nuomos operacijos yra pagrįstos operatyvumu ir mokėjimų lankstumu bei greitumu: 1) sutartis pasirašoma iš karto pristačius nuomojamą turtą (tai trunka gerokai trumpiau nei paskolą įforminant banke, nereikalaujama papildomo užstato); 2) mokėjimų įvairovė įgalina naudoti įvairias atsiskaitymų formas: atsiskaityti pi-

nigais arba prekėmis, pagamintomis naudojant išnuomotą turtą, išmokas daryti lygiomis dalimis, didėjančia ar mažėjančia tvarka per sutarties galiojimo laiką, mokėjimus pradėti tik pardavus pagamintą produkciją (tam tikrą jos dalį) ir kt. Šis mokėjimų būdas žemdirbiams yra parankiausias.

Apie nuomos operacijų svarbą, jų esmę rašė V. Lakis, I. Dainauskienė, J. Gruodis, tačiau jie gvildeno užsienio šalių patirtį. Nemažai literatūros šiais klausimais yra rusų kalba, tačiau daugiausia galima sužinoti analizuojant užsienio ekonomistų darbus.

Dauguma ekonomistų [1, p. 14–16, p. 147–155] nuomą skirsto į operatyvinę, finansinę ir grįžtamąją.

Svarbiausias *operatyvinės* nuomos (angl. – *operating leases*) bruožas yra tas, kad nuomos sutartis paprastai sudaroma trumpesniam terminui nei turto naudojimo laikas, t. y. numatyti nuomos mokėjimai nekompensuoja visos turto vertės. Šiuo atveju nuomotojas per visą nuomos laikotarpį išsaugo nuosavybės teisę į nuomojamą objektą. Už nuomą jis gauna nuomos mokesčių, kurį sudaro: išnuomoto objekto amortizaciniai atskaitymai, išlaidos palūkanoms už banko kreditą apmokėti (jeigu nuomotojas ėmė paskolą iš banko nuomojamam objektui pirkti), komisiniai nuomotojui ir mokėjimai už jo suteiktas papildomas paslaugas (jeigu paslaugos numatytos sutartyje). Pasibaigus nuomos sutarčiai, nuomininkas per sutartyje numatytą laiką privalo turtą grąžinti savininkui arba susitarti dėl sutarties pratęsimo. Nuomotojas grąžintą turtą gali pakartotinai išnuomoti arba parduoti, tačiau nebūtinai buvusiam nuomininkui. Esant operatyvinei nuomai, išnuomotą turtą nuomotojas parodo savo balanso turto dalyje, o nuomininkas – užbalansinėje apskaitoje. Tokia nuoma nepriskiriama išperkamajai nuomai. Tai paprastoji nuoma.

Operatyvinės nuomos objektai – senstantys įrengimai. Operatyvinė nuoma gali būti tiesioginė (kai sandoryje dalyvauja dvi šalys: nuomotojas ir nuomininkas) ir netiesioginė (sandoryje dalyvauja daugiau kaip dvi šalys: nuomotojas–tiekėjas–nuomininkas; pardavėjas–pirkėjas (nuomotojas)–nuomininkas pardavėjas–pirkėjas–nuomotojas)–tiekėjas–nuomininkas). Kuo daugiau šalių dalyvauja sandoryje, tuo nuoma būna brangesnė.

Pagrindinis *finansinės* nuomos (angl. – *financial leases*) bruožas tas, kad turto naudojimo laikas sutampa su sutarties laiku, t. y. pasibaigus sutarties laikotarpiui nuomininkas bus visiškai apmokėjęs išsinuomoto turto vertę bei numatytas palūkanas, komisinius ir taps pilnateisiu jo savininku. Ekonominiu požiūriu finansinė nuoma – tai kreditas prekiene forma. Nuomotojas, pasirašęs finansinės nuomos sutartį, nurašo turtą nuo savo balanso ir parodo Ilgalaikio turto nusidėvėjimo sąskaitos (nusidėvėjimo suma) bei Parduotų prekių ir darbų savikainos sąskaitos (neamortizuota dalis) debete bei Ilgalaikio materialiojo turto sąskaitos kredite. Kartu parodomas nuomininko įsiskolinimas debetuojuojant Ilgalaikių skolų sąskaitą bei kredituojant Ateinančių laikotarpių pajamų sąskaitą. Nuomininkas įsigytą išperkamąjį turtą parodo Išsinuomoto išperkamąjo turto sąskaitos debete, kredituodamas Ilgalaikių skolų sąskaitą. Pagal savo operacijų turinį finansinė nuoma laikytina išperkamąja nuoma.

Turto įvertinimo taisyklėse (2.11 punktas) sakoma [4, p. 136], kad išperkamąsios nuomos pagrindu įsigytas materialus ilgalaikis turtas balanso turto dalyje turi būti parodomas tokio dydžio, koks numatytas šio turto nuomos sutartyje. Kadangi į nuomos sutartyje numatomų mokėjimų sumą įskaičiuojamos ir palūkanos, jos turi būti įskaičiuojamos ir į ilgalaikio turto vertę. Taisyklių 2.4 punkte [4, p. 135] nurodoma, kad skolintų sumų palūkanos ilgalaikį turtą pradėjus naudoti turi būti įtraukiamos į ilgalaikio turto savikainą ir nusidėvi per visą turto naudojimo laikotarpį. Laikantis šios taisyklės, sumokėtos palūkanos, darant amortizacinius atsiskaitymus, per daug metų dalimis patektų į gaminamos produkcijos savikainą. Matyt, remdamasi šiomis turto įkainojimo taisyklėmis, I. Dainauskienė daro išvadą, kad „lizingo mokėjimai už įrengimo nuomą įtraukiami į produkcijos savikainą“ [1, p. 4]. Tačiau Pajamų ir sąnaudų pripažinimo apskaitoje tvarkos 46 punkte [3, p. 148] nurodyta, kad sumokėtos ir mokėtinos palūkanos priskiriamos prie finansinės veiklos sąnaudų. Kaip ir operatyvinė, finansinė nuoma gali būti tiesioginė ir netiesioginė.

Grįžtamąsios nuomos (angl. – *sale and leaseback arrangements*) esmė ta, kad įmonė parduodama savo turtą nuomos firmai (bankui, įmonei)

gauna iš pirkėjo sutartyje numatytą pinigų sumą, kartu sudaro su pirkėju nuomos sutartį, pagal kurią mokėdama nuomos mokesį naudojasi buvusiu savo turtu. Šiame sandoryje dalyvauja dvi šalys, todėl grįžtamoji nuoma yra tiesioginė. Grįžtamąją nuoma dažniausiai naudojasi įmonės, laikinai patekusios į finansinę krizę. Pasibaigus nuomos sutarties terminui, sutartyje numatyta galimybė išsipirkti savo turtą pagal likutinę vertę ir tokiu būdu vėl jį atgauti. Grįžtamoji nuoma gali būti operatyvinė ir finansinė priklausomai nuo sudarytos sutarties turinio.

Be nuomos, išsivysčiusiose šalyse paplitęs komercinis kreditavimas (faktoringas).

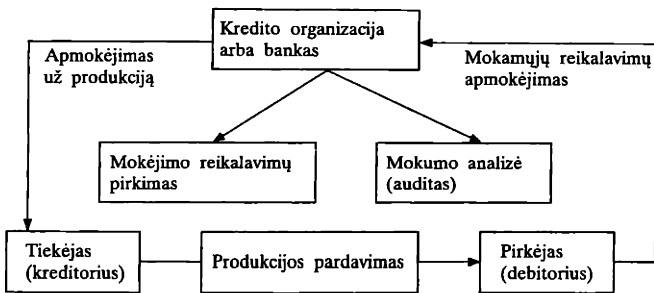
Komercinis kreditas iš dalies gali pakeisti banko kreditą, kadangi vienos įmonės (tiektėjai), pardavę savo produkciją tampa savotiškais kitų įmonių (pirkėjų) kreditoriais. Kad galėtų atidėti mokėjimus, įmonės tiektėjai turi turėti gerą finansinę padėtį, tada jos lengviau gali gauti banko kreditų. Gerai dirbančios įmonės turi galimybę atidėti mokėjimus už parduotą produkciją, tačiau komercinis kreditas visada susijęs su didesne rizika, kadangi atidėti mokėjimus paprastai prašo įmonės, kurių nepakankamai gera finansinė padėtis, ir žino, kad banke kredito šioms investicijoms negaus. Todėl išsivysčiusiose šalyse visada labai kontroliuojami mokėjimo terminai, analizuojami neapmokėti pardavimai ir įsiskolinimo senėjimo terminai. Toks kreditavimo būdas dabar Lietuvoje naudojamas cukraus fabrikuose. Jie išduoda skolon cukrinių runkelių sėklą ir už ją atskaito iš pajamų, priskaičiuotų už rudenį parduotas runkelių šaknis. Toks komercinis kreditas vadinamas tiesioginiu.

Komercinį kreditą gali suteikti ir bankai, išpirkdami atsiskaitymų dokumentus. Pagrindinis kredito organizacijų ir bankų, teikiančių komercinius kreditus, uždavinys – spręsti su rizika ir mokėjimų terminais susijusius tiekėjų ir pirkėjų santykius ir suteikti šiems santykiams tvirtumo.

Ekonominiu požiūriu komercinis kreditas priskiriamas prie tarpininkavimo operacijų. Organizacijas ir bankų skyrius, teikiančius komercinį kreditą, galima vadinti savotiškais įstaigomis, išieškančiomis pinigus iš savo kliento skolininkų (pirkėjų) ir valdančiomis jų (klientų) skolinius reikalavimus. Taikant šį komercinį kreditavą visada dalyvauja trys šalys:

kredito organizacija (speciali organizacija arba bankas, superkantys atsiskaitymų dokumentus); klientas (tiekėjas, faktiškas kreditorius) – tai gamintojas ar prekybos organizacija, sudariusi sutartį su kredito organizacija; įmonė pirkėja (skolininkė). Toks komercinis kreditas vadinamas daugiašaliu.

Komercinio kreditavimo tarpusavio ryšiai pateikti paveiksle.

Pav. Komercinio kredito organizavimas

Komercinis kreditas suteikiamas dviem būdais:

- 1) tiekėjas, pardavęs atsiskaitymo dokumentus kredito organizacijai, pinigus gauna suėjus nupirktų dokumentų apmokėjimo terminui;
- 2) tiekėjas gali reikalauti nedelsiant apmokėti už nupirktus dokumentus. Šiuo atveju kredito organizacija suteikia kreditą tiekėjui, t. y. jį finansuoja, iš anksto apmokėdama už prekes.

Pagrindinis komercinio kredito dokumentas yra sutartis. Komercinio kredito sutartyje turi būti numatyta, ar bus suteikta regresio teisė, t. y. ar galima bus tuos dokumentus grąžinti. Dokumentai gali būti grąžinti tada, kai pirkėjas atsisako juos apmokėti. Sutartyje turi būti smulkiai aptarti šalių įsipareigojimai ir teisės.

Kaip ir kitos paslaugos, komercinio kreditavimo operacijos yra mokamos. Klientas moka už aptarnavimą (paprastai tam tikrą apmokamą at-

siskaitymo dokumentų sumos procentą) ir už suteiktą kreditą. Jo palūkanų norma paprastai būna didesnė už paprasto kredito, kadangi šis kreditavimas susijęs su didesne kredito organizacijos rizika.

Transformuojant žemės ūkio nuosavybės formas, besikeičiant ūkio struktūrai ir dydžiams, naujos kreditavimo formos padės žemės ūkio įmonėms bei ūkininkams geriau apsirūpinti gamybos priemonėmis, o tiksliai apskaita – išsiaiškinti gamybos plėtros perspektyvas.

IŠVADOS

1. Prieinamiausios netradicinės žemės ūkio kreditavimo formos yra nuoma ir komercinis kreditas.
2. Nuomą tikslinga skirstyti į operatyvinę, finansinę ir grįžtamąją.
3. Pagal nuosavybės teises į nuomojamą turtą nuoma skirstytina į paprastąją ir išperkamąją.
4. Komercinį kreditą tikslinga skirstyti į tiesioginį ir daugiašalį.

LITERATŪRA

1. Dainauskienė I. Lizingas. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas, 1996. 53 p.
2. Lakis V. Lizingo apskaita Vakarų šalyse // Apskaita ir kontrolė. 1995. Nr. 10. P. 1, 7.
3. Pajamų ir sąnaudų pripažinimo apskaitoje tvarka // Naujoji apskaita žemės ūkio įmonėse. Vilnius: Informacijos ir leidybos centras, 1994. P. 140–149.
4. Turto įvertinimo metinėje finansinėje atskaitomybėje taisyklės // Naujoji apskaita žemės ūkio įmonėse. Vilnius: Informacijos ir leidybos centras, 1994. P. 133–139.
5. Barry P. J., Hopkin J. A., Baker C. B. Financial management in agriculture. Danville: The Interstate Printers and Publishers, 1988. P. 299–310.
6. Bierman H. Jr., Drebin A. R. Financial accounting: an introduction. Philadelphia, London, Toronto: W. B. Saunders company, 1988. P. 294–297.

7. Финансовый менеджмент / Авторский коллектив под ред. Е. С. Стояновой. Москва: Перспектива, 1996. С. 133-155.

NONTRADITIONAL FORMS OF CREDITING IN AGRICULTURE

Summary

Lease and commercial crediting are the most popular forms of nontraditional sources of crediting forms in agriculture. Most economists distribute leases for operating and financing and sale leaseback arrangements leases. In accordance with the property law, the leasing may be devoted to usual and redemption lease. In this article we analyzed the organization of commercial crediting and leasing operations and problems with their accounting.